

בדין הנאה ממלאכת נכרי בשבת

ממלאכה זו, ללא הבדל בין סוגי המלאכות (דאורייתא או דרבנן) והסיבות שעבורן נדרש הישראל למלאכת הגוי.

השאלה

לאחר שהצגתי בעיה זו בפני כמה משומעי לקחי בבית מדרשנו ובשיעור הנמסר על ידינו בשבת קודש, נדרשתי ע"י השומעים להורות להם הדרך ישכון בה אור, ולהציג את התנאים הנדרשים כדי שיוכלו ליהנות ממלאכת הגוי בשבת.

תשובה

הנה עלינו להגדיר מראש דיש לפנינו ב' סוגיות. ראשית, אם מותר ליהנות ממלאכה שעושה הגוי עבור הישראל בשבת, ואם כן באיזה תנאים. שנית, באיזה אופן, אם בכלל, מותר לומר לגוי לעשות עבורנו מלאכה בשבת. הנה דין זה מוזכר בכמה מקומות בשו"ע, בסי' רמ"ד – בדין מלאכות שיכול הגוי לעשות בעד הישראל, סי' רמ"ז – בדין שליחת אגרת ביד הגוי, סי' רנ"ב – מלאכות המתחילות בער"ש ונכנסות לשבת, סי' רע"ו – דיני נר שהדליק גוי בשבת, סי' ש"ז – דיני שבת התלויים בדיבור, סי' שכ"ה – גוי שעשה מלאכה בעד הישראל.

אין כוונתנו להתפרס על כל דיני אמירה לגוי בשבת כיון שהנושא רחב מאוד וספרים שלמים נכתבו בנושא, ונשתדל

רקע

הנה בעירנו אלעד תובכ"א קיים גוי של שבת, ולמיטב הבנתי גם בערים אחרות יש גוי של שבת שנמצא בלב הריכוז החרדי, כדי להיות זמין ונגיש לכל דורש.

כפי מה ששמענו בשכונת רמת אלחנן, בעיר בני ברק, הגוי של שבת נמצא מתחת ביתו של המרא דאתרא, הגר"י זילברשטיין שליט"א, וכל הדורש שירותיו של הגוי מגיע למרא דאתרא ועפ"י הבעיה המוצגת מחליט הרב אם מותר להשתמש בגוי ובאיזה אופן.

בעירנו אלעד תובכ"א ב"ה עשה הגר"א ברדה, רב קהילת תפילה למשה, חסד עם תושבי העיר ודאג שיהיה גוי זמין בבית הכנסת שלו, וגם קצץ עימו שעבור כל פעולה^[א] שיעשה ישלמו לו סכום מסויים במוצאי שבת, כדי שיעשה הגוי אדעתא דנפשיה. אולם לצערנו אין פיקוח הלכתי על אופן השימוש בגוי, דהיינו הגוי זמין לכל דורש, ועושה עבור הישראל כל שיתבקש.

הציבור הרחב אינו מודע לכל ההלכות הקיימות ומפוזרות בכמה מקומות בשלחן ערוך לגבי דיני אמירה לגוי ודיני הנאה ממעשה גוי בשבת. ומבדיקה קצרה שערכנו נמצא שהציבור מבין שאם יש "גוי מיוחד לשבת" מותר לו לעשות הכל, ומכיון שמשלמים לו סכום קצוב, הגוי אדעתיה דנפשיה קעביד ומותר ליהנות

[א] ולא מצאתי משמעות זו בחידושי הר"ן שלפנינו (מהד' מוסד הרב קוק, ובמהדורת וארשה תרכ"ב).

להצטמצם בתחום השאלה, והקצ'ר יהיה אמ'יץ, וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

מסירת מלאכה לגוי קודם השבת

ראשית נקדים שלכאורה היה נראה דאין שייכות בין האופנים המותרים למסור מלאכה לגוי מער"ש לנידון דידן, דהיינו קריאה לגוי של שבת לעשות מלאכה בבית הישראל. אולם זה אינו, דיתבאר לקמן דיש הרוצים לומר שנתנית המלאכה לגוי של שבת, באופן שמקבל תשלום על כל פעולה, דינה כקוצץ עם הגוי על המלאכה מערב שבת, וכפי שיתבאר לקמן, בס"ד, אם יתמלאו כל התנאים של מסירת מלאכה לגוי מער"ש, מותר ליהנות מהמלאכה אפילו בשבת. לכן עלינו לבאר היטב מהם התנאים לנתינת מלאכה לגוי מער"ש, באופן שגם אם יעשה בשבת, יהיה מותר לישראל ליהנות ממלאכתו, ויתבאר בס"ד שכמעט לא יתכן מילוי כל התנאים הנדרשים בגוי של שבת.

הנה בדיני נתינת מלאכה לגוי מער"ש יש לחלק בין מלאכת מחובר (או תלוש לצורך מחובר כגון סיתות אבנים לצורך שיקועם בבנין) לבין מלאכת מטלטלין כגון כביסה, כתיבה והדלקת נר. אנו נעסוק בעיקר במלאכת מטלטלין דהיא עיקר הסוגיה העומדת לפנינו.

כתב מרן השו"ע (סי' רמ"ד סע' א'): פוסק (פירוש מתנה) עם האיני יהודי על המלאכה, וקוצץ דמים, והאיני יהודי עושה לעצמו, ואף על פי שהוא עושה בשבת - מותר; בד"א, בצנעה, שאין מכירים הכל שזו המלאכה הנעשית בשבת של ישראל היא, אבל אם היתה ידועה ומפורסמת - אסור, שהרואה את האיני יהודי עוסק אינו

יודע שקצץ, ואומר שפלוני שכר האיני יהודי לעשות מלאכה בשבת. עוד כתב השו"ע (סי' רנ"ב סע' ב'): ומותר ליתן בגדיו לכובס א"י, ועורות לעבדן (פי' האומן שמעבד ומתקן העורות), סמוך לחשיכה אם קצץ לו דמים או שעושה אותם בטובת הנאה, והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת וגם שיעשה הא"י המלאכה בביתו.

ומקור הדין הוא ממשנה מפורשת (שבת י"ז), בית שמאי אומרים: אין נותנין עורות לעבדן, ולא כלים לכובס נכרי אלא כדי שיעשו מבעוד יום, ובכולן בית הלל מתירין עם השמש [נעוד הסמה זורחת].

וכתבו האחרונים שמדברי הראשונים ומפסקי מרן השו"ע (בסי' רמ"ד ורנ"ב) עולים ד' תנאים הנצרכים כדי שיוכל הישראל למסור מלאכה לגוי, אפילו אם יבחר הגוי לעשותה בשבת. ונביא כאן את ד' התנאים בקיצור, וליתר ביאור עיין בס' מנחת כהן (משמרת השבת שער א' פרק ג'), לר' אברהם הכהן פימינטיל (אחד מחשובי האחרונים הקדמונים שחי לפני כ- 350 שנה ודנו בדבריו מחשובי האחרונים המג"א ופר"ח ועוד) שהביא ד' התנאים בהרחבה. וכן עיין במנוחת אהבה (ח"א פי"ז ס"א).

ד' התנאים למסירת מלאכה לגוי אפילו יעשה בשבת

תנאי א' קציצת דמים - רבותינו הראשונים פירשו שהמשנה (שבת י"ז) מדברת באופן שקצץ עם הגוי שכר על המלאכה (קבלנות) ומסר לו את המלאכה (בגדים ועורות) לפני השקיעה. כן הוא בתוס' (שבת יט. ד"ה אלא), וברא"ש (שבת פ"א סל"ו), ובר"ן (ד"ה ובכולן) וכן פסק הרמב"ם (שבת פ"ו הי"ב), וכ"כ הטור (סי' רנ"ב). והעיר מרן הב"י

דמשמע מדברי כל הראשונים הנ"ל דגם בכגד לכובס צריך לקצוץ עמו דמים ושלא כדברי הגהות המרדכי (סי' תנד, ע"ח ע"ד) שכתבו בשם התוספות דכלי לכובס ונתינת עור לעבדן מסתמא היינו קציצה, שאינו עושה בחנם.

והטעם שמצריכים לקצוץ עם הגוי שכר (קבלנות), מבואר בב"י סי' רנ"ב, משום דכשלא קצץ מיחזי כאלו הוא שלוחו של ישראל, וכשנותנו לו ערב שבת נראה כנותנו לו על מנת שיעשה לו מלאכה בשבת. אבל באופן שקוצץ עימו אם הגוי עושה את המלאכה בשבת, לצורך עצמו הוא עושה, למהר ולהשלים מלאכתו וליטול שכרו, ולא מיחזי כשלוחו של ישראל.

תנאי ב' שלא יאמר לו לעשות המלאכה בשבת - כתב מרן הבית יוסף (סימן רנב) ואף על פי שקצץ לא שרי אלא כשהגוי עושה מלאכה מעצמו אבל אסור לומר לו לעשות המלאכה בשבת וכן כתוב בסמ"ג (ל"ת סה יט ע"ג) והתרומה (סי' רכב) וכן כתב הגאון מהר"י אבוהב ז"ל בסימן רמ"ז בשם הרשב"א וכן כתוב בכל בו (סי' לא).

ואם כשמוסרה לו יודע בוודאי שיעשה בשבת (כגון שאין שהות מספקת לגומרה אלא אם יעבוד בשבת) יש מתירים, בשעת הדחק, ע"פ מש"כ מרן הב"י (סי' ש"ז) בעניין יום השוק שהוא בשבת. וכן הסכימו להקל כדעת מרן המנחת כהן (משמרת השבת שער א' פרק ד'), שו"ת בית יהודה (ח"א או"ח סי' מ"ד), רב ברכות (מערכת ש אות ג), שו"ת יחוה דעת (ח"ג סימן יז) ומנו"א (ח"א פי"ז ס"א). וכן כתבו במג"א (סי' ש"ז ס"ק ג'), א"ר (סי' ש"ז ס"ק ט), ובחסד לאברהם (אלקלעי

או"ח סי' ט) בדעת מרן, אעפ"י שחלקו עליו לדינא. אמת היא שרוב האחרונים חולקים בזה על מרן, עין בסי' ש"ז (סע' ד') בדברי הט"ז, מג"א, א"ר, תו"ש, ובסי' רנ"ב בדברי שו"ע הרב וכה"ח ועוד. ועוד ראיתי למרן ראש הישיבה רבי מאיר מאזוז שליט"א (הגהות איש מצליח על משנ"ב סי' רמ"ד) שכתב שאין הכרח להבין כן בדעת מרן ומכ"מ במלאכות דאוריתא אין להקל לכו"ע ורק במקח וממכר וכו' שאיסורם דרבנן יש לסמוך על המקילים, דהוי כשבות דשבות, במקום צורך או הפסד, דשרי. אולם כבר כתב מרן הרי"ח הטוב בספרו רב ברכות דכיון דאנן אתכא דמרן סמכינן [ובפרט שיש עוד פוסקים כנ"ל העומדים בשיטתו], כדאי הוא מרן ז"ל לסמוך עליו בזה, כיון שכל האיסור אינו אלא מדרבנן, ובדרבנן הלך אחר המיקל. ולכן העיקר להלכה, שלכתחילה צריך ליתן שהות לגוי לבצע את המלאכה לפני או אחרי השבת, ומכ"מ בשעת הדחק יש להקל למסור המלאכה לגוי אף אם אין שהות ביד הגוי לסיים את המלאכה לפני או אחרי השבת, ובתנאי שלא יאמר הישראל לגוי לעשות המלאכה בשבת.

תנאי ג' מלאכת צנעה - תנאי נוסף שלמדנו מדברי מרן השו"ע, שתהיה המלאכה מלאכת מטלטלין הנעשית בצנעה, שאין הכל מכירים שזו המלאכה נעשית עבור הישראל, כגון שעושה מלאכת הישראל בבית הגוי, או שעושה בפרהסיא אבל שלא יהיה ניכר שעושה את המלאכה עבור הישראל. ואם ידוע ומפורסם שנעשית בשביל ישראל אסור משום הרואה שיאמר (יחשוב) שהישראל שכר את הגוי לעשות מלאכה עבורו, וכגון זה פסק מרן השו"ע

התוספות (ע"ז כא: ד"ה אריסא) והרא"ש (ע"ז פ"א סי' כג) והר"ן (ע"ז ו: בדפה"ר ד"ה ומהא) וכ"כ רש"י (מו"ק יב.) גבי מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור וכך הם דברי הרמב"ם (פ"ו הי"ב - יג) וכן כתב שם הרב המגיד (הל' י"ב) בשם הרשב"א (ח"י שבת יט.) וכן כתבו סמ"ג (לאוין סה) וסמ"ק (סי' רפב עמ' שא) והתרומה (סי' רכ"ב).

אם מותר ליהנות מהמלאכה בשבת עצמה

כתב הר"ן (שבת ז. בדפה"ר ד"ה ובכולן) מסתברא לי דכל שקצץ, אעפ"י שעשה הנכרי מלאכה בשבת, מותר לישראל ללבוש הכלים בשבת עצמה. ולא דמי לההיא דאמרינן בפרק כל כתבי (דף קכב.) נכרי שהדליק את הנר שאם בשביל ישראל אסור להשתמש לאורו, דהתם משום דנכרי אדעתא דישראל קא עביד, אבל כל שקצץ אדעתא דנפשיה קא עביד, ושרי לישראל להשתמש אפילו בשבת. עכ"ל. ולמדנו מדבריו יסוד במלאכת נכרי שאם קצץ עמו (עפ"י ד' התנאים שהזכרנו לעיל), אעפ"י שעשה הגוי בשבת, אדעתא דנפשיה קא עביד ומותר לישראל אף ליהנות מן המלאכה בשבת. וראיתי בחזו"ע (שבת א' עמ' קנט) שגם המאירי (שבת יט.), הנמוקי יוסף [על הרי"ף ד"ה מתירין עם השמש (במהדורת בלוי עמ' כג)] וספר הבתים (על הרמב"ם פ"ו מהל' שבת אות טו) כתבו כדברי הר"ן. ועין בס' שה"ל (סי' קי"ב) שכתב בשם מורו הר"ר יהודה ובשם רבי מאיר להתיר בזה.

אבל בהג"א (שבת פ"א סי' לז) כתב, בשם ספר העתים, שהאסור להשתמש לאור הנר שהדליק הנכרי עבור הישראל (שבת קכב. ונפסק בשו"ע סי' רע"ו) לפי שגוף

(סי' רמ"ד סע' ד') שמלאכת פרהסיא, אפילו במטלטלין כגון ספינה הידועה לישראל, דינה כמו מלאכת מחובר ואסור. והטעם הוא, שבעלי הספינה ידועים לכל ונמצא שעושה מלאכת מטלטלין מפורסמת והוא אסור. אבל בסי' רנ"ב (סע' ג) פסק מרן שאם היתה מלאכה מפורסמת וידוע שהיא של ישראל, ועושה אותה במקום מפורסם, טוב להחמיר ולאסור. ולכאורה הוא סותר לדין הספינה, שכתב מרן לאסור, וכתבו האחרונים לתרץ שאמנם המטלטלין ידועים שהם של ישראל אך לא ידוע מי הבעלים שלהם, כגון טליתות ומעילים מיוחדים שידוע שהם של ישראל אך לא ידוע מי הבעלים, ולכן אף שעושה במקום מפורסם עדיין חשיב מלאכת צנעה ומותר מעיקר הדין והמחמיר תע"ב. כך ביארו את דברי מרן התו"ש (סי' רנ"ב סק"ד) והנשמת אדם (כלל ג' אות ג') הביאם המשנ"ב (סי' רנ"ב סקכ"ה). וכן הסכימו בשו"ת יחו"ד (ח"ג סי' יז) ובמנו"א (ח"א פ"ז ס"א).

תנאי ד' שלא יעשה המלאכה בבית ישראל - אבל בבית הישראל אין לעשות המלאכה בשום אופן אפילו קצץ עימו ואפילו היא מלאכת צנעה, והוא מפורש בירושלמי (פ"א ה"ח): אומנים עובדי כוכבים שהיו עושים עם ישראל, בתוך ביתו [של ישראל] - אסור, בתוך בתיהם - מותר. אמר ר"ש בן אלעזר בד"א [שצנמיהס מותר] בקיבולת אבל בשכיר יום אסור, בד"א [שצנמיהס הגוי נקיזולת מותר] בתלוש אבל במחובר אסור. וכו'. ע"כ. ולמדנו מדברי הירושלמי דמותר ליתן לגוי מלאכה בקיבולת בדבר התלוש ויעשה הגוי בתוך ביתו. עוד למדנו מהירושלמי שבבית ישראל אסור בכל אופן. וכ"כ הב"י בשם

אבל ודאי אם שיגר לו עכו"ם כלים תפורין שנגמר מלאכתן מערב יו"ט מקבל ממנו. וכ"כ הגמ"י (פ"ב מהלכות יום טוב אות ח).

כמו כן הביא את דברי הג"א (ביצה פ"ג סי' ט), בשם האו"ז, שכתבו דהיכא דלא נגמרה מלאכתן מעיו"ט, אעפ"י שהגוי שיגר לו והוא לא הלך ליטלו מבית הגוי – אסור. והרמ"א בד"מ הביא שכן היא דעת או"ז (הל' ערב שבת סי' ב') וכתב עוד שאם עשה הגוי בשבת יש לחכות במוצ"ש עד בכדי שיעשו. וכן היא דעת הרוקח (סי' קל"ה) כמוכא בב"י. אלא שהעיר הב"י דאין לזה טעם כיון שלא נעשה בו שום עבירה.

והעיר מרן הב"י שאע"ג שהגמרא נקטה "אין מביאין כלים מבית האומן" משמע ליה דהוא הדין דאם שיגרם האומן אסור ללבשם. ואע"ג דבפרק מי שהפך (מו"ק יג.) מבואר דשרי להביא כלים מבית האומן לצורך המועד כבר כתב בעל נמוקי יוסף (שם ו: בדפנה"ר ד"ה מתני' אין) דטעמא משום דאפילו לזבוני בשוקא לצורך המועד שרי, ואם כן בשבת וביום טוב דלא שייך האי טעמא – אסור. או שנאמר טעם נוסף דלא אסרינן להביא כלים מבית האומן בחול המועד אלא אם נגמרה מלאכתן במועד אבל אם נגמרה מלאכתן קודם המועד מותר להביאן.

עוד הביא מרן שהרוקח (סימן ש"א) כתב ככל דברי הג"א והוסיף שאם נגמרו מערב יום טוב מותר לקבלן, דלא גרע מדגים ופירות שמותר לקבלן לדורון. עכ"ל.

ולמדנו שלשיטת המרדכי, ושאר הראשונים העומדים בשיטה זו, יש אסור ליהנות מהבגד שתפר הגוי בשבת, אף אם הגוי שיגר לו, וכל שכן שלא

ישראל נהנה ממלאכת שבת הנעשית בשבילו וכו' ולי נראה מכאן שאסור להלביש בגדים שנתנו לאומן מער"ש ונגמרה מלאכתן בשבת, ואף כי נקצץ שכרן. עכ"ל. ובסי' רע"ו כתב הב"י שכ"כ לאסור ספר התרומה וסמ"ג. והרמ"א בד"מ כתב שגם מהרי"ל (מנהגי מהרי"ל הל' יו"ט סי' לח) כתב לאסור [והמעייין יראה שאוסר אף בספק אם נעשה ביו"ט]. ובס' שה"ל (סי' קי"ב) הביא דברי רבינו ישעיה לאסור ליהנות מבגד שתפרו הגוי בשבת, ולאחר מכן כתב בשם מורו הר"ר יהודה ובשם רבי מאיר להתיר בזה. אבל נראה משה"ל עצמו להחמיר וכתב שכן השיב הר"ר אביגדור כ"ץ לאסור. וכ"כ האגור (סי' של"ט) בשם שה"ל.

ולכאורה יש לסייע את הג"א וסיעתם מהגמרא (פסחים נה:): דשנינו מוליכין כלים ומביאין מבית האומן, אף על פי שאינם לצורך המועד. והגמרא מקשה ממשנה (מו"ק יג:): דאין מביאין כלים מבית האומן, ואם חושש להן שמא יגנבו – מפנן לחצר אחרת! – ומתרצת הגמרא: לא קשיא; כאן (דמוליכין ומביאין) – בארבעה עשר, כאן (דאין מביאין) – בחולו של מועד. ולכאורה זהו כדברי הג"א וסיעתם שאסרו.

דעת מרן הב"י

מרן הביא בב"י את שיטת הר"ן ושה"ל בשם מורו הר"ר יהודה, המתירים ללבוש הבגדים שתפר הגוי בשבת. ולעומתם הביא את דעת האוסרים, הלוא הם: המרדכי (ביצה סי' תרס"ד), בשם תשובת רב צמח גאון, כתב דאסור ליטול ביו"ט בגד שתפרו או צבעו עכו"ם, דאפילו בחוה"מ אין מביאין כלים מבית האומן.

ילך הישראל בעצמו לבית הגוי להביאו. ואילו לשיטת הר"ן וסיעתו מותר.

וּכְתַב מרן הב"י דלשיטת הר"ן וסיעתו צ"ל דטעמא דאין מביאין כלים מבית הגוי אינו אלא משום טרחא שאינה צריכה, ומשום הכי שרי לצורך המועד, והוא הדין נמי דלצורך שבת ויום טוב שרי להביא כלים מבית האומן, ולא חיישינן למראית העין, דמימר אמרי מאתמול גמר לה ולא הספיק ליטלו ואי נמי גמר לה היום דילמא קצץ וגוי בדנפשיה קא עביד.

וּלְדִינָא פסק מרן בשו"ע (סי' רנ"ב סע' ד') כדברי הר"ן וסיעתו, שמותר לישראל ללבוש הבגד בשבת עצמה, אעפ"י שעשה הגוי את מלאכה בשבת. ומשמע מדבריו בב"י שמותר אף לילך לבית הגוי להביאם. והרמ"א כתב לאסור, עד מוצ"ש בכדי שיעשו, אם לא שצריך אליו בשבת, שאז יש להקל, ואף בזה החמיר כדברי הראשונים שרק אם שיגר הגוי מותר ליהנות אבל לישראל אסור לקחת את הכלים מבית הגוי, אף אם צריך להם עכשיו. אמנם אם יש לתלות שנגמר בע"ש, מותר בכל ענין, כדברי השלטי גבורים (שבת ז. בדפ"ר אות א) שהובא בד"מ. נמצא שחולק על מרן בתרתי בעצם ההיתר ליהנות ממלאכת הגוי וכן בהיתר להביא המלאכה מבית הגוי.

וְהִנֵּה כמה מגדולי האחרונים חלקו על מרן וביניהם הב"ח, שכתב שהר"ן יחידאה הוא מול כל הראשונים והעיר על הב"י שגם הר"ן לא התיר אלא כששלח הגוי אבל בודאי אינו מתיר ליקח את הכלים מבית הגוי. אמנם מה שהעיר הב"ח שהר"ן יחידאה הוא, במחכ"ת זה אינו, דהב"י הביא דעת ג' ראשונים העומדים בשיטה זו

מלבד הראשונים שהבאנו בשם החזו"ע [וכן העיר על הב"ח בס' ברכות מים (סי' רנ"ב) הובא בחזו"ע (עמ' קנח)]. גם הלבוש (סע' ד') פסק להחמיר כהרמ"א בתרתי. וכ"כ חמד משה (סק"ד), א"ר (אות יב) ושו"ע הרב (סע' יא, יג). וכן הכריע כה"ח (אות מב) דכיון שיש פלוגתא בזה יש לפסוק בזה כהרמ"א.

אֲבֵל רבי אברהם הכהן פימינטיל בספרו הבהיר מנחת כהן (שער א' פרק ה), אחר שהביא מחלוקת מרן והרמ"א, כתב שקהל הספרדים נוהג כדברי מרן לכתחילה. ומש"כ הרמ"א שצריך להמתין במוצ"ש עד בכדי שיעשו (עפ"י האו"ז שהובא בד"מ והרוקח שהובא בב"י) כתב המנחת כהן דחומרא יתירה היא דהרי לא נעשתה המלאכה באסור וכפי שהעיר מרן הב"י על דברי הרוקח. וכן העיר המאמר (סק"ה). וכתב כה"ח (אות מב) שכ"כ הכנה"ג בהגב"י שהעולם נוהג היתר אפילו בתפרו בשבת כשיטת הר"ן, וכ"כ המט"י (סק"א), ובחזו"ע (עמ' קנט) כתב שכ"כ בערך השלחן ובשו"ת ישמח לבב. גם ערוה"ש (סע' טז) כתב שהעיקר כדברי מרן אלא שאם אינו נחוץ לזה יש להחמיר כהרמ"א אבל אם נחוץ לזה מותר. גם רבינו הרי"ח הטוב בספרו רב פעלים (ח"ב סי' מג) כתב, דאנן אתכא דמרן סמכינן. וכ"כ להתיר בחזו"ע (שבת א' עמ' קנח) ובמנו"א (ח"א פי"ז סע' ג').

גוי העושה מלאכה מדעתו בבית ישראל

אֵיתָא במשנה (שבת קכב.), נכרי שהדליק את הנר - משתמש לאורו ישראל, ואם בשביל ישראל - אסור. ע"כ. וכתבו התוס' (קכב. ד"ה ואם בשביל) והרא"ש (פט"ז

ויש עוד מרבותינו הראשונים שסוברים כן, הלא הם: הר"ן, בה"ג (הובא בתוס' גיטין ה:), פירוש רבינו יונתן על הרי"ף (עירובין סח.), ספר המכריע (סי' נז), המאירי (שבת קל:). בשם חכמי פרובינציה, ושכן נראה דעת התוס' (ר"ה כד:).

רבים מרבותינו האחרונים דחו את סברת בעל העיטור, עין בב"ח (סי' שז), ט"ז (סי' שז סק"ד), של"ה (דף קל), שו"ע הרב (סי' רע"ו סע' ח'), מט"י (סי' רע"ו סק"ט), כה"ח (סי' רע"ו אות לב) וכן כתבו לאסור פוסקי דורנו, עין בלוית חן (סי' יז), חוט שני (ח"ג עמ' ריב), שש"כ (פ"ל ס"ד). ואפילו במקום צורך גדול לא התירו האחרונים הנ"ל לומר לגוי לעשות מלאכה דאורייתא.

ואעפ"י ששני תנאים, מתוך הד' תנאים שהובאו לעיל, מתקיימים, שהרי לא אמר הישראל לגוי לעשות המלאכה בשבת וגם המלאכה נעשית בצנעה, מכ"מ שני תנאים אחרים לא מתקיימים כאן, ראשית שהגוי עושה אדעתא דישראל, ועוד שעושה המלאכה בבית ישראל. וכאמור לעיל כל הד' תנאים צריכים להתקיים כדי שיהיה מותר למסור את המלאכה לגוי ואעפ"י שיעשה אחר כך בשבת, מותר יהיה ליהנות מן המלאכה.

אם מועיל קציצה בנר

כתב הרמ"א (סי' רע"ו סע' א' בהגה) שהאיסור ליהנות מנר שהודלק ע"י הגוי אפילו אם קצץ עימו, והוא עפ"י מה שכתב מרן בב"י בשם הסמ"ג, התרומה והג"א שגם בקצץ אסור ולא דמי לשילוח אגרות שמותר אם קצץ, והטעם לאסור אף בקציצה, משום שבהדלקת הנר יש הנאת הגוף [והסביר בשו"ע הרב (סי' רע"ו סע' א')

(סי"ב) והר"ן (מו. בדפי הרי"ף ד"ה ואיכא) שהדלקת הנר וכן כל איסור דאורייתא שנעשה בשביל ישראל ע"י גוי, אסור ליהנות ממנו, אפילו למי שלא נעשה בשבילו. ואיסור ההנאה הוא מדרבנן. והטעם לאסור, כתבו התוס' והרשב"א (שם), שאם יהנה ממעשה הגוי יבוא לומר לגוי שיעשה בשבילו. והר"ן (שם ד"ה ואם בשביל) כתב "שמא ירגילנו לשבת אחרת [ונראה שחד טעמא נינהו]. ויש בזה עוד טעם שלא יהנה ממלאכת שבת או יו"ט (רש"י, ביצה כד: ד"ה ולערב אסורין) וכטעם זה פסק מרן בסי' תקט"ו (ס"א).

והנה מרן הב"י (סי' ש"ז) הביא דברי בעל העיטור שבמקום מצוה מותר לומר לגוי אפילו יעשה הגוי איסורי תורה, דשבות אחת במקום מצוה שרי. ומכ"מ לענין הלכה פסק מרן השו"ע (סי' רע"ו סע' א') שא"י שהדליק את הנר בשביל ישראל, אסור לכל, אפי' למי שלא הודלק בשבילו. ע"כ. ונר לאו דוקא אלא הוא הדין לכל מלאכה שיעשה הא"י בשבת בשביל ישראל, אסור לכל ליהנות מזה. גם בסי' ש"ז (סע' ה) פסק מרן דלא כבעל העיטור, וכתב שאין להתיר שבות אחת במקום מצוה ורק שבות דשבות במקום מצוה יש להתיר, וכפי שיבואר לקמן, בס"ד.

אולם רבינו הרמ"א (סי' רע"ו סע' ב' בהגה), כתב בשם בעל העיטור, שי"א שמותר אמירה לא"י אפי' במלאכה גמורה במקום מצוה, ושעל פי זה נהגו רבים להקל בדבר לצוות לא"י להדליק נרות לצורך סעודה. אלא שיש להחמיר, משום שרוב הראשונים חולקים על זה, ויש להקל רק במקום צורך גדול [אמנם ראיתי בחזו"ע סוכות עמ' מט שדיעה זו אינה דעת יחיד

הנאת הגוף. וכן הסכימו להלכה, דמועיל קציצה בנר, במנוחת אהבה (שם) ובחזו"ע (שבת א' עמ' קנח-קנט).

והנה בהנחה שגם התנאי הג' הושג, וקצץ עם הגוי שעל כל הדלקה או כיבוי של הנר יקבל סכום קצוב, מכ"מ עדיין קשה איך משכחת לה היתר הדלקת נר בשבת, אפילו בקיבולת וקציצת דמים, אחר שעדיין איננו עומדים בתנאי הד', והוא שלא יעשה בבית הישראל, והרי כל הצורך שלנו להדליק הנר בשבת הוא כאשר חשוך בבית הישראל, והגוי אדעתיה דישראל קעביד, וכן העיר המנחת כהן (שם שער א' פרק ה).

ועפ"י זה נפל כל היתר קציצת הדמים עם הגוי לעשות לו מלאכה בשבת, ולא מצאנו ידינו ורגלינו בדין זה ולכאורה אין עצה ותבונה נגד ה', וכאשר נופל החשמל בבית הישראל אין שום היתר לרמוז לגוי ואף לא לקצוץ עמו דמים, דסוף סוף נעשית המלאכה בבית ישראל, ועין בב"י (סי' רע"ו) דאף אם בא הגוי לעשות כן מעצמו צריך למחות בידו. ובפרט שכאמור לעיל גם ההיתר ליהנות ממלאכת הגוי בתוך השבת בדבר שיש בו הנאת הגוף שנויה במחלוקת ורוב האחרונים חולקים על מרן [וגם בדעת מרן יש מחלוקת עפ"י מה שכתב בסי' רע"ו בשם הסמ"ג ספר התרומה והג"א], והניחא דאנן אתכא דמרן סמכינן ונקטינן להקל כוותיה הבו דלא להוסיף עלה ליהנות ממלאכת הגוי בבית ישראל אפילו קצץ (ואפילו במקום מצוה דלא נקטינן כבעל העיטור בזה).

אבל מכ"מ בבית הגוי בביהכ"נ או ברחוב, יהיה מותר ליהנות מנר שהדליק הגוי

שהואיל וגוף הישראל יהא נהנה בשבת מגוף המלאכה, הרי עיקר המלאכה נעשית בשבת בשבילו, שהרי הנכרי אינו נהנה מגוף המלאכה אלא משכרה, והוא מתכוין בעשיית גוף המלאכה בשבת בשביל שיהנה הישראל ממנה בשבת]. והרמ"א לשיטתו (בסי' רנ"ב ס"ד) שסובר שאין ליהנות ממלאכת גוי בשבת אפילו קצץ עימו, ודלא כמרן שפסק (שם), עפ"י הר"ן, להתיר לישראל להינות מגוף המלאכה, דהיינו הבגד שתפר הגוי, מוכנ"ל. וכן כתב המשנ"ב (בסי' רנ"ב) וכ"כ להחמיר כדעת הרמ"א כה"ח (סי' רנ"ב אות מב) ובסי' רע"ו (אות ז, ט). אמנם קשה על דברי מרן השו"ע שלכאורה סותר את עצמו שהרי בסי' רנ"ב (ס"ד), בעניין הנאת ישראל מהבגד שתפר הגוי בקבלנות, פסק כדברי הר"ן שכל שקצץ עם הגוי, והגוי אדעתיה דנפשיה כעביד, מותר ליהנות מהמלאכה אפילו בשבת (ובלבד שיתקיימו ד' התנאים), ואילו בסי' רע"ו הביא בב"י את דעת האוסרים בנר, ואף בשו"ע סתם דבריו לאסור ומשמע דאפילו בקצץ אסור.

וראיתי בספר מנחת כהן (משמרת השבת שער א' פ"ה) ובמט"י (סי' רנב סק"א) שכתבו שלפי שיטת הר"ן, דכוותיה פסק מרן (בסי' רנב ס"ד), אין לחלק בין בגד לארוג או נר להדליק, כל שקצץ ועשה הגוי אדעתיה דנפשיה מותר, עפ"י ד' התנאים הנ"ל. וכן העיר במנוחת אהבה (ח"א פי"ח סי"ג) דבשל כך פסק מרן בסי' רנ"ב כדעת הר"ן ובסי' רע"ו השמיט מש"כ בב"י בשם הסמ"ג והתרומה דלא מועילה קציצה בנר, כיון דלא סבירא ליה הכי, אלא דעת מרן כהר"ן לגמרי, דכל שקצץ הגוי אדעתיה דנפשיה קעביד אפילו במלאכות שיש בהם

לישראל שנעשה האסור בעבורו ליהנות (עד מוצ"ש בכדי שייעשה) ולאחרים מותר בו ביום. ומבואר למעיין בב"י (סי' שכ"ה) שכן דעת רוב הראשונים ואעפ"י שדעת הרמב"ן והרשב"א והר"ן (ביצה כז.) שאין חילוק בין איסור תורה לאיסור דרבנן ובכל האיסורים אסור לאחרים ליהנות עד מוצ"ש, מכ"מ פסק מרן כסברא אמצעית, להקל, כדעת רוב הראשונים, שאסור לישראל שנעשה האסור בעבורו ליהנות מהמלאכה (עד מוצ"ש בכדי שייעשה) ולאחרים מותר בו ביום. וכ"כ ערה"ש (טי"ב סי' רע"ו אות א) וכן ראיתי שכתב במנוחת אהבה (ח"א פ"ח ס"ב). ע"ש.

אם יש להקל יותר בגוי מיוחד לשבת והנה שמעתי שיש סוברים שבגוי המיוחד לשבת, שסיכמו איתו שיקבל סכום מסוים על כל פעולה, כמתואר בריש התשובה, יש להקל יותר, וכיון שמועיל קציצה בנר לדעת מרן, ספרדי המקל ליהנות ממלאכה שעושה הגוי של שבת יש לו על מה לסמוך. ולכאורה כן כתב במפורש הגאון הגר"מ לוי זצ"ל במנוחת אהבה (ח"א פט"ז סע' ח') וז"ל: מי ששכח בערב שבת להדליק את האש בכיריים או ששכח להכניס את תקע חוט החשמל של הפלאטה או של התנור בשקע החשמל, אע"פ שיכול לרמוז לנכרי דרך סיפור דברים באופן שיביין וידליק את האש ויכניס את התקע החשמל לשקע, מכ"מ אין דרך זו מועילה, הואיל ואסור ליהנות מהתבשילים שהתחממו, כיון שעושה לצורך ישראל, ואפי' אם יזמין את הנכרי לאכול עמו מהתבשיל אין זה מועיל, שבודאי עיקר מעשה הנכרי נעשה לצורך ישראל. ומכ"מ במקום שיש גוי מיוחד לשבת שסיכמו עמו שיקבל סכום מסוים על כל פעולה

עבור הישראל, עפ"י ד' התנאים הנ"ל, וכעת ראיתי שכן כתב להדיא במנחת כהן (שם), ונראה שעפ"י זה התיר מרן הרי"ח בספרו רב פעלים (ח"ב סי' מג) לקצוץ עם הגוי לכבות ולהדליק הנר בביהכ"נ, ונראה שהוא הדין ברחוב בדרך לביהכ"נ וכיוצ"ב. וכל זה בתנאי שלא יזכירו לו שבת אלא יקצצו עימו בסתם, וכמו שכתב מרן הרי"ח ברב פעלים (שם) "וכמעשהו בחול כן מעשהו בשבת", דהיינו קציצת הדמים אינה רק על השבת, דהרי לא מועיל קציצה אם אומר לו לעשות בשבת. ובאופן זה אעפ"י שיעשה בפני הבאים לביהכ"נ, אין למחות בידו, דאין כאן חשדא דכו"ע יודעים שקצצו עימו. וגם כיון שאינו נעשה עבור ישראל מסוים שוב אין כאן מקום לחשד כאמור לעיל.

אם גם באיסור דרבנן אסור ליהנות ממלאכת הגוי

ויש לעיין אם עשה הגוי איסור דרבנן עבור הישראל, אם מותר ליהנות ממנו בשבת. והנה מרן הב"י (סי' רע"ו) הביא צדדי ספק: דמחד אפשר לומר דדוקא באיסור תורה החמירו שלא ליהנות ממעשה הנכרי אבל באיסור תחומין דרבנן, ומאידך כתב הר"ן, דאפילו באיסורי דרבנן אפשר דלא מקילינן בהכי, אלא באיסור תחומין שאינו שוה לכל, דמה שהוא חוץ לתחומו של זה הוא תוך תחומו של זה, אבל בשאר איסורין דרבנן לא. עכ"ל. וכתב בבאה"ל (ד"ה אפילו) וכן באיסור שאינו מפורש בתורה כגון תחומין י"ב מיל. והנה בסי' שכ"ה (סע' ח' י') הכריע מרן וכתב בהדיא, שגוי שעשה איסור דרבנן, כגון שהביא דבר מחוץ לתחום או מילא מים מבור שהוא רשות היחיד והוציא לכרמלית, אסור

שיתקיימו ד' התנאים ואחד מהם שלא תהיה המלאכה בבית ישראל. וצע"ג. ולפענ"ד לא ניתן להעמיד דבריו באופן שמלאכת הגוי לא נעשית בבית ישראל, שזהו דוחק גדול, דאין זה דומה לתשובת הרב פעלים שדיבר על גרות בבית הכנסת או לדברי המנחת כהן שדיבר על תאורת רחוב, דהדוגמאות שהביא בעל המנוחת אהבה הם במי ששכח בערב שבת להדליק את האש בכיריים, או ששכח להכניס את תקע חוט החשמל של הפלאטה, או של התנור בשקע החשמל, וכל אלו דוגמאות על המתרחש בבית ישראל. ואולי יש לתרץ שמחלק המנוחת אהבה בין איסור אמירה לגוי דבזה יש חשד כשנעשה בבית הישראל לבין איסור הנאה, דכאשר קצץ עם הגוי, הגוי אדעתא דנפשיה קעביד ומותר לישראל ליהנות מן המלאכה. וצל"ע אם יש לחלק בין אמירה לבין איסור הנאה.

ועיין בכה"ח (סימן רעו אות יט) שכתב, שאם בא העכו"ם להדליק הנר בשביל הישראל, צריך למחות בידו, ואם עושה בעל כרחו חייב לגרשו מביתו. ואפילו בקבלנות ששכרו לכל השנה, דהוה ליה קבולת בביתו של ישראל. וע"ש עוד (באות מו) ובסימן שז (אות קמ"ד). וכל שכן בקבולת לשבתות בלבד, שהרי הגוי של שבת נמצא רק בשבת והרי כאילו קצצו עמו שעושה בשבת וזה לכו"ע אסור.

ואכן ראיתי שהעירו על דברי המנוחת אהבה הנ"ל, כדברינו, דאף אם קצץ עימו, מכ"מ נעשה הדבר בבית ישראל, וכמבואר לעיל רבותינו הראשונים כתבו

שעושה לצורך ישראל בשבת, אפשר להקל בזה לספרדים ליהנות מן התבשילים שהתחממו, שהגוי על דעת עצמו הוא עושה, וכמ"ש בפרק יח (סעיף יג). עכ"ל. והמעייין במראה המקום שהפנה אליו (בפרק יח סעיף יג) יראה דהביא שם מחלוקת הראשונים אם מועיל קציצה בנר, ואעפ"י שיש מחלוקת ראשונים בזה, כיון שמרן הכריע כדעת הר"ן דמועיל קציצה בנר הכי נקטינן, ואעפ"י שרוב אחרוני אשכנז חולקים על מרן ולא התירו ליהנות ממלאכה שגוף הישראל נהנה ממנה, וכל שכן בנר שאי אפשר לישראל בלעדיו ונמצא שהגוי עושה אדעתא דישראל, מכ"מ אחרוני ספרד סמכו ידיהם על פסק מרן להקל בזה, דספק דרבנן לקולא.

אבל אחה"ר מהדרת גאוננו של בעל המנוחת אהבה, לענ"ד יש קושי וסתירה פנימית בדבריו, שהרי כתב הרב במפורש (ח"א פ"ח סעי' יג) שכל ההיתר ליהנות ממלאכת הגוי בשבת, ואפילו ממלאכת הדלקת הנר השנויה במחלוקת, הוא בתנאי שמתקיימים כל ד' התנאים, וגם אם נסכים שגוי של שבת דינו כקצץ^[2], מכ"מ הרי המלאכה נעשית בבית הישראל ואין שום היתר ליהנות ממלאכת הגוי הנעשית בבית ישראל אפילו בקבלנות. ונמצא שדבריו סותרים דבפרק ט"ז (סעי' ח) כתב שע"י גוי של שבת יש להקל להדליק את האש ולהכניס את תקע החשמל של הפלאטה לשקע, דדינו של גוי של שבת כקצץ, ומאידך מפנה אותנו לפי"ח (סעי' יג) דכל ההיתר של קציצה הוא בתנאי

[2] כך אמור להיות, אך כמדומני שהגוי מקבל תשלום עבור כל ביקור ונמצא שאם עושה כמה פעולות יתכן שנעשות הפעולות הנוספות אדעתא דישראל. וצ"ע.

ובנידון דידן שניים מן התנאים אינם מתקיימים: (א) מייחדים את המלאכה על יום השבת בדוקא. (ב) הגוי עושה בבית הישראל. ואין להקל אלא באופן שעושה במקומות ציבוריים כגון ביהכ"נ או ברחוב, וכן שהקציצה לא תהיה על שבת בלבד אלא גם על ימי החול.

דרכים שניתן ליהנות ממלאכת הגוי בבית ישראל

ואמנם חובה עלינו לתור אחר דרך, שתהיה מוסכמת להלכה, גם עפ"י דעת מרן השו"ע, להקל על אחינו בית ישראל, דידוע לכל מי שחווה מצב של קצר או נפילת המפסק הראשי בליל שבת או כל כיוצ"ב תקלות במערכת החשמל בשבת, דיש בזה עוגמת נפש וצער שאין לשער ולתאר, ובפרט כשיש אורחים.

והנה בס"ד עלה בידינו, יד כהה, עפ"י המבואר בשו"ע ובאחרונים עד אחרוני דורנו, למצוא כמה אפשרויות להזמין גוי לבית הישראל ואף ליהנות ממעשה ידיו, ובכל דרך נכתוב מה המלאכות שמותר לגוי לעשות ומה אסור ובאיזה אופן מותר לומר או לרמוז לו.

א. אמירה לגוי בזמן בין השמשות – כתב מרן השו"ע (סי' רס"א סע' א') ומותר לומר לא"י, בין השמשות, להדליק נר לצורך שבת; וכן לומר לו לעשות כל מלאכה שהיא לצורך מצוה או שהוא טרוד ונחפז עליה. ע"כ.

לפיכך אדם שמטרדות יום השישי שכח לחבר הפלאטה, להדליק הגז או כל מלאכה אחרת מותר לומר לגוי בין השמשות לעשות לו מלאכה דאורייתא וכל

להדיא שגם במלאכת צנעה ואפילו בקציצת שכר אין לעשות המלאכה בבית ישראל. ועין בילקו"י (שבת ב סי' ש"ז סע' ד') שהביא דברי המנו"א ודן בארוכה בדבריו, והעלה לאסור, וגם הביא החילוק בין אמירה לגוי ובין הנאה ממעשה הגוי וכתב שמרן הראש"ל שליט"א אמר לו שאין לחלק בין איסור אמירה לאיסור הנאה, ואין היתר ליהנות ממלאכת הגוי בבית הישראל, אפילו הוא גוי מיוחד של שבת.

ועין באדני שלמה (סי' רנ"ב סקכ"ב) שהעתיק דברי הילקו"י לאסור בכה"ג. וכן העלה בספר אשמרה שבת (ח"ב סי' טו) והביא דברי המנו"א וביאר בטוב טעם ודעת דבבית ישראל גם כאשר קוצץ עם הגוי איכא חשדא, חשד האמירה לגוי בשבת, ואסור. ועין במשנ"ב (סי' רנ"ב סק"ז) שכתב בשם החיי אדם, דבבית ישראל אסור, אפילו אם הוא דבר שמנהג כל בני העיר ליתנו בקבלנות, ולא אתו למחשדיה בשכיר יום, ג"כ אסור מטעם זה דיאמרו שצוהו לעשות בשבת.

אחר הודיע אותנו האלוקים כל זאת, ניתן לסכם ולומר, דאין עדיפות לגוי של שבת על סתם גוי דעלמא, ולקמן יתברר שאדרבא יש צד גריעותא בגוי של שבת. ולכן הרוצה למסור מלאכה לגוי, ואעפ"י שיעשה הגוי בשבת יהיה מותר ליהנות מן המלאכה, צריך שיתקיימו כל ד' התנאים במלואם, דהיינו: (א) קציצת שכר. (ב) שלא יאמר לו לעשות המלאכה בשבת. (ג) מלאכת צנעה. (ד) שלא יעשה בבית הישראל. ובהיעדר אחד התנאים שוב אין היתר ליהנות ממלאכת הגוי, אם עשה בשבת.

תינוק שיש לו געגועין לאביו. יעו"ש. וכן מבואר להדיא באיסור והיתר הארוך (כלל נט סע' כח) כל מידי דאית ביה רביתא לינוקא לא גזר ביה רבנן והלכך יכול לומר לכנעני לעשות לתינוק אש ושאר כל צרכיו אפי' בשבת. וכן אם אין לתינוק מה יאכל יכול לומר לכנעני שיבשל לו בשבת. ועין בחזו"ע (שבת ג' עמ' ס"א) שהביא מחל' אחרונים עד מתי נחשב קטן, והכריע כסברא אמצעית, והיא דעת המנחת יצחק ודעימיה, שעד גיל תשע חשיב קטן לענין זה (לא כהאול"צ ודעימיה שעד י"ג שנה חשיב קטן ולא כקצות השלחן ודעימיה שעד שש שנים חשיב קטן).

לפיכך אם יש בבית קטנים המפחדים להיות בחושך מותר לקרוא לגוי ולומר לו במפורש להדליק את האור או להרים את המפסק הראשי לצורך הקטן ועל גב זה מותר גם לגדולים ליהנות מהחשמל. וכן אם הקור גדול ויש חשש שהילדים הקטנים יחלו, וכן בארצות אירופה הקרות אפילו לגדולים, מותר לקרוא לגוי להדליק תנור או אש לחימום, דכולם חולים אצל הקור. וכן אם יש צורך רפואי, אפילו לגדול, כגון מכשיר אנהלציה או כל צורך אחר המתאים להגדרה חולה שאין בו סכנה, מותר לומר לגוי בפירוש ומותר לאחרים ליהנות ממעשה זה. ומי שאינו בקיא יתייעץ עם מורה הוראה מה נחשב חולה שאין בו סכנה לענין זה.

ואחר שהרים הגוי את המפסק הראשי בהיתר, עפ"י הנ"ל, וע"י כך נדלקה גם הפלאטה החשמלית המיחם ומכשירים נוספים שיש לישראל הנאה מהם, כגון שהתחממו התבשילים וכו', מותר ליהנות מזה, כי כוונת הגוי היתה רק על התאורה

שכן מלאכות דרבנן, כיון שהוא לצורך מצות כבוד שבת או עונג שבת. ואף אם אינו לצורך מצוה רק שהיה טרוד ושכח לעשותה או שלא תהיה דעתו מיושבת עליו בשבת אם לא יעשה כעת, כגון ששכח את הדוד דולק ורצה לכבותו וכל כה"ג, מותר לומר לגוי לעשות לו מלאכה ביה"ש. וכתבו המג"א (סי' רס"א סק"ז) ושו"ע הרב (סי' רס"א סע' ג') דאפילו קיבלו שבת בציבור מותר לומר לגוי לעשות מלאכה בביה"ש אם הוא לדבר מצוה או לצורך גדול.

ב. אמירה לגוי בשבת לצורך חולה או קטן – מבואר בסי' רע"ו (סע' א') דכל האסור ליהנות ממלאכת הגוי אם עשה עבור הישראל באסור, אבל אם הדליק הגוי לצורך חולה ישראל, אפי' אין בו סכנה, הגה: או לצורך קטנים שהוא כחולה שאין בו סכנה (מרדכי פ"ק דשבת), מותר לכל ישראל להשתמש לאורו. ע"כ.

ודין ההיתר לעשות מלאכות ע"י גוי לחולה שאין בו סכנה או לקטן, מבואר ברמב"ם (שבת פ"ב ה"י) וז"ל: חולה שאין בו סכנה עושין לו כל צרכיו על ידי גוי, כיצד? אומרין לגוי לעשות לו והוא עושה לבשל לו ולאפות ולהביא רפואה מרשות לרשות וכיוצא באלו, וכן כוחל עיניו מן הגוי בשבת, אף על פי שאין שם סכנה. ע"כ. והובא להלכה בשו"ע (בסי' שכ"ח סי"ז).

ודין הקטן עד גיל תשע שנים כדין חולה שאין בו סכנה, לא רק לענין מאכל אלא לכל צרכיו, וכן פסק הרמ"א בסי' שכ"ח (סע' י"ז) ובסי' רע"ו (סע' א'). ועין בביאור הגר"א (סי' שכ"ח סע' י"ז) שהראה מקום לדבריו במס' שבת (דף קמ"א:) גבי

בשבת, מותר לומר לגוי שרוצה לכבד אותו במיני מתיקה וכיו"ב, אך הבית חשוך ואינני יכול לראות כדי לתת לך, ואז הגוי ידליק את האור לצורך עצמו, כדי שהישראל יראה ויוכל לכבדו, וממילא יהנה הישראל מהאור. וכן (בסעיף י"ז) שם כתב, שאם כבתה הלהבת בשבת מתחת הצ'ולנט בבית מלון או בישיבה, ולא יהיה חמין בסעודת שבת, והוא שעת הדחק, יתכן שמותר לומר לגוי שיקבל מנה חמין בשעת הסעודה, ולומר לו בדרך סיפור שהצ'ולנט קר משום שהגז נכבה, והוא יבין מעצמו להדליק את הגז, ומותר לאכול ממנה בשבת, מאחר שהגוי הדליק לצורך עצמו. ושם (בהערה כ"ט) סיים דאפשר שגם בבית פרטי יש להקל בזה. עכת"ד. עיי"ש. וכ"כ בילקו"י (שבת א' עמ' של"א) שאדם שכבה אור החשמל בביתו, יקרא לנכרי לביתו וישאלהו אם רצונו לשתות או לאכול איזה דבר, וכאשר ישיב בחיוב, יאמר לו אבל אי אפשר להביא דבר מפני החושך, ואז יבין הגוי וידליק האור לצרכו, ואגב יהנה הישראל מאור זה.

אולם לענ"ד מש"כ רבותינו בעל המלכים אומניך ובעל הילקו"י הוא דוקא בגוי דעלמא (שאינו מיוחד לכך), שפוגש אותו באקראי ברחוב, ומציע לו איזה פתיון שנחשב מאוד בעיניו כדי לסור לבית הישראל לקחתו, וכידוע מוכן הגוי "למסור נפשו" בעבור תאוותיו, מעשה אבות סימן לבנים, שגם אבי האומה שלהם, עשיו הרשע, היה מוכן למסור נפשו בעבור "האדום האדום הזה". ולכן גם כאשר מדליק את האור או המפסק הראשי עושה כן אדעתא דנפשיה ומותר לישראל ליהנות ממעשה הגוי. אולם גוי של שבת, יודע גם

או הדבר שעבורו היה מותר לו להרים את המפסק הראשי, ושאר מכשירים שנדלקו הוי פסיק רישיה שמבואר בפוסקים דפסיק רישיה ע"י גוי מותר. כ"כ בחזו"ע (שבת ג' עמ' תמ"א) וכן כתב הגרש"ז אורבך במכתב שהובא בס' מאור השבת (ח"א עמ' תקט"ו).

ג. כאשר הגוי עושה לצורך עצמו – מבואר בשו"ע (סי' רע"ו סע' א') שאם הדליק הגוי לצרכו, מותר לכל ישראל להשתמש לאורו. ע"כ. ומקורו מעובדא דשמואל (שבת קכב): שמואל איקלע לבי אבין תורן, אתא ההוא נכרי אדליק שרגא. אהדרינהו שמואל לאפיה. כיון דחזא דאייתי שטר וקא קרי, אמר: אדעתא דנפשיה הוא דאדליק. אהדרינהו איהו לאפיה גבי שרגא. ע"כ.

וצריך לברר בימינו, שאין הגויים מצויים בתוך ביתנו, איך משכחת לה שיעשה הגוי בבית ישראל לצורך עצמו. והנה הכנה"ג (סי' ש"ז הגה"ט) כתב שכאשר המהראנ"ח היה רוצה לעיין בספר בחדר שאין בו נר, היה אומר לשפחתו שתביא לו משם חפץ פלוני, והשפחה היתה מדליקה שם את הנר להביא את החפץ, והוא היה הולך אחריה, ונטל הספר שרוצה. וכן כתב בפשיטות המשנ"ב (סי' רע"ו סקכ"ז). וכעין זה כתב הט"ז (סי' רע"ו סק"ה) וז"ל: נ"ל אותו הנר שמדלקת השפחה כדי להדיח כלי אכילה שאכלו לא מיקרי לצורך ישראל, כיון שאין גוף הישראל נהנה ממנו אלא כלים שלו מודחים, והיא חייבת להדיחם לצרכה היא מדלקת. ע"כ. והוסיף המשנ"ב (שם) ומותר אח"כ ישראל להשתמש לנר זה אף צרכי גופו כיון דבעת הדלקת הנר הדליקה לצרכה. ע"כ.

ועפ"י זה כתב בס' מלכים אומניך (פ"ט ס"ו ס' א'), שאם נכבה החשמל

ולכן נלע"ד שכל ההיתר להזמין גוי על מנת להציע לו מזון או משקה יתכן רק בגוי דעלמא, ובגוי של שבת יתכן רק בעבור משהו מיוחד במינו שהיה בא גם ללא התשלום המובטח לו במוצ"ש, אבל אם בא בהערמה ויודע מראש למה מצפים ממנו אין לסמוך על זה.

ד. תוספת על האור הקיים – כתב מרן השו"ע (סי' רע"ו סע' ד') אם יש נר בבית ישראל ובא א"י והדליק נר אחר, מותר להשתמש לאורו בעוד נר ראשון דולק, אבל לאחר שיכבה הראשון אסור להשתמש לאור השני. ע"כ. והטעם, מכיון שהיה יכול ליהנות קצת מהאור, גם בלא התוספת, לכן אף שהדליק הגוי נר נוסף או הרבה שמן ונתגדל האור מותר ליהנות לאורו. אמנם אם אי אפשר היה ליהנות, אפילו קצת, לאור הנר הראשון, אסור להינות מהתוספת (משנ"ב סקל"ב). וכל זה דווקא כשהדליק את הנר ליד הנר הראשון, אבל אם הדליק בחדר אחר פשיטא שאין להשתמש לאורו (רב פעלים ח"א סי' כח, הובא בהל"ע ח"ד עמ' קלז).

ולפי זה אם יש מחדר המדרגות תאורה המאירה לתוך הבית, באופן שאפשר ע"י הדחק לאכול ולקרוא, אפשר להזמין הגוי ולרמוז לו, שלא בלשון ציווי, כגון שאומר לו: החדר חשוך ואי אפשר לקרוא, או שאי אפשר לאכול בחושך והנכרי מבין ומדליק את האור [וכאמור לגוי של שבת לא צריך לרמוז הוא יודע בדיוק למה מזמינים אותו וכשמגיע לבית מייד הוא מבין ומדליק מעצמו], ובאופן זה מותר ליהנות מהאור. וכן מבואר במג"א (סי' ש"ז סקל"א), וכ"כ המשנה ברורה (סי' שז ס"ק עו) בשם הפמ"ג, שרמז שלא בלשון ציווי

יודע בעבור מה הזמינו אותו, וכל מטרת הליכתו לבית הישראל היא להדליק האור עבור הישראל, ועד כדי כך שכאשר הוא מגיע הוא שואל מה צריך להדליק או לתקן, וגם בדר"כ אינו חפץ במה שיתנו לו, די ש לו כל תאוות ליבו במשרד שהוא יושב בו (בירה ואוכל וכו') ולכל היותר ייחשב שעושה גם עבור עצמו אבל העיקר עבור ישראל, ובזה פסק מרן השו"ע (סי' רע"ו סע' ב') שאם עשה הגוי לצרכו ולצורך הישראל – אסור ליהנות ממעשה הגוי [ואפילו הוא ספק אם עשה לצרכו או לצורך הישראל מחמירים מספק, עין בבאה"ל (שם)].

שוב הראוני שכן כתב להדיא בערוה"ש (סי' רע"ו סע' ט') וז"ל: אמנם אם האינו יהודי הוא בבית הישראל ויודע שבשביל ישראל אסור והוא מערים להדליק הנר ולהשתמש בו מעט כדי שישתמש בו הישראל, וודאי אסור, דעיקר כוונתו הוא בשביל הישראל [פסקי תוס' פ' כל כתבי (אות תז)]. ונהירנא בילדותי היו נוהגין בלילי שבת בחורף שהלילות ארוכין היו קורין לאינו יהודי לשאל לו רצונך בצנצנת יי"ש, והיה אומר שרוצה, והשיבו לו רצונינו ליתן לך אבל מה נעשה שא"א למצא בחשך, והיה מדליק נר ושותה היי"ש והולך לו, והשתמשו לאורו, ונראה דהיתר גמור הוא באינו יהודי שאינו רגיל בו וליכא למיחש שמערים, ואף על גב דהישראל עושה הערמה בזה, מכ"מ מה איכפת לנו סוף סוף ההדלקה היא בשבילו בלבד, משא"כ אם האינו יהודי הוא המערים הוה ההדלקה בשביל הישראל ואסור. ע"כ. וראיתי שכן העיר בשערי יושר (להרה"ג אשר חנניה, ח"ד סי' נ"ג).

להדליק המאורר דזהו איסור דרבנן וע"י הגוי הוי שבות דשבות. ויש להתייעץ עם מורה הוראה מהו גדר צער ולא על כל פינוק להביא הגוי לעשות מלאכה בבית ישראל.

ויש לעיין אם יועיל שהגוי יעשה מלאכה דאוריתא כלאחר יד, ולהחשיב הדבר כשבות דשבות, ולצורך מצות עונג שבת יהיה מותר ליהנות ממעשה הגוי.

ועיין במשנ"ב (סי' ש"מ סק"ג) בדין אשה ששכחה ליטול הצפרנים מער"ש ואירע טבילתה בליל שבת, הביא דברי המג"א שתאמר לגויה ליטול צפורניה ביד, דהוי שבות דשבות במקום מצוה. ולמדנו מדבריו דגם כאשר הנכרי עושה המלאכה כלאחר יד הוי שבות והאמירה לנכרי הוי שבות, ונמצא א"כ שבמקום מצוה יש להקל ולהשתמש בנכרי אפילו במלאכות דאוריתא ובלבד שיעשה הנכרי את המלאכה בשינוי כלאחר יד. וידוע ששבות שנעשה כלאחר יד קיל טפי משאר שבות, כמ"ש רש"י (פסחים 10:), והר"ן (שבת קמה).

אולם עדיין יש לעיין שבמכשירים חשמליים כגון הרמת מפסק, או הכנסת התקע לשקע וכיוצ"ב, השינוי נעשה רק בגוף הפועל ולא באיכות הנפעל, שהיא המלאכה, דהיינו שיש צד לומר שאם השינוי בגוף המלאכה כגון שחותכים הציפורניים ביד או בשיניים במקום בכלי, גם המלאכה אינה באותה איכות, לעומת זאת במכשירים חשמליים אי אפשר לעשות שינוי בגוף המלאכה, רק העושה את המלאכה מדליק עם המרפק או ע"י אצילי ידיו וכו', אבל המפסק עולה כרגיל והאור מאיר כרגיל, ושמה אין מועיל כזה שינוי.

מותר, ואע"פ שנהנה מן המלאכה, י"ל שאין זו הנאה כל כך כי גם מקודם היה יכול ע"פ הדחק לקרות לאורו. וכן פסק במנוחת אהבה (ח"א פט"ז ה"ז). וכ"כ במאור ישראל (ח"ג עמ' קיד). וכ"כ בס' הליכות שבת עמ' קעא). וכאמור כל זה בתנאי שישאירו הדלת פתוחה, כל זמן שרוצים ליהנות גם מהאור שהודלק ע"י הגוי, כדי שהאור שהודלק ע"י הגוי יהיה רק כתוספת על האור הקיים, שאפשר היה ליהנות ממנו ע"י הדחק.

ה. שבות דשבות במקום צער או מצוה – במידה שאין חולי או קטנים יש היתר לעשות ע"י גוי רק איסורי דרבנן וגם זה רק אם יש צער או מצוה, כמבואר בשו"ע (סי' ש"ז סע' ה), שדבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשות בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לא"י לעשותו בשבת; והוא שיהיה שם מקצת חולי, או יהיה צריך לדבר צורך הרבה, או מפני מצוה וכו'. ע"כ.

ועיין בב"י (סי' ש"ז) שהביא בזה ג' דעות: (א) הרמב"ם ודעימיה התירו שבות דשבות במקום צער או מצוה. (ב) בעל העיטור התיר אמירה לגוי באיסור תורה (שבות אחת) במקום מצוה. (ג) התוספות ודעימיה לא התירו שבות דשבות אלא במקום מצות מילה.

ולענין הלכה פסק מרן כהרמב"ם, דשבות דשבות במקום מצוה או מקצת חולי או צער מותר. ולפי זה בימות הקיץ החמים, שהשרב כבד, כשלא הדליקו מאורר (ולרבים מפוסקי דורנו הדלקת מכשירי חשמל שאין בהם גוף חימום או חוט להט אין בה איסור תורה), ויש צער גדול, כגון שהחום מכביד וקשה לסובלו, מותר להביא גוי

אמנם כבר עמד על זה האגלי טל (פתיחה אות ג) וכתב שאעפ"י שאין שינוי באיכות הנפעל רק באיכות הפועל, כגון הכותב ביד שמאל ואימן ידו כך שכותב כמו ביד ימין או המוציא חפץ מרשות לרשות כלאחר ידו, ואין שינוי בחפץ רק מונח עתה ברשות אחרת, כאילו היה מוציאו כדרכו, ולכאורה היה ראוי להתחייב על זה שהרי מכ"מ המלאכה נגמרה כראוי, אך מכל מקום בשבת פטור עליה דמלאכת מחשבת אסרה התורה. עכת"ד.

ונמצא א"כ שאם עושה הגוי את המלאכה בשינוי כלאחר יד, הוי שבות דשבות ובמקום מצוה שרי ליהנות הישראל ממעשה הגוי. כן כתב להדיא החיי אדם (כלל פ"ד סע' ג) שאם לא רקדו עדיין הקמח כלל, מותר על ידי נכרי בדרך שינוי, דהוי שבות דשבות, כיון שאינו עושה כדרכו. עכ"ל. וכ"כ בזכרון יוסף (פאק, אות קא), ויען יוסף (גרינולד, סי' צט), קצות השלחן (סי' קל"ד סע' ה), וכ"כ בפשיטות הגרש"ז אורבך בשלחן שלמה (סי' ש"ז סע' ה) והובאו דבריו בכמה מפוסקי דורנו, וכ"כ בס' ודבר דבר (פ"ב סע' ל"א) וכתב שכ"כ להקל בס' אחותי כלה (סי' ש"ז סע' ה). ואעפ"י שהגרי"ב זילבר באז נדברו (ח"ה סי' נד) חוכך לאסור, ובס' אשרי האיש (עמ' פח) כתב בשם הגרי"ש אלישיב להחמיר בזה [ועין בס' מלכים אומניך (עמ' קנח) שמסתפק אם שייך לומר שנכרי העושה בשינוי הוי שבות ובפרט שאין שינוי בגוף הנפעל^[א], מכ"מ מרן

הראש"ל בספרו חזו"ע (שבת ג' עמ' תנ"ז) ובס' נשמת שבת (ח"ה סי' ב') הכריעו את הכף להקל בזה.

ונמצא א"כ שזהו פתרון המחזור ביותר, שע"י שילמדו את הגוי לעשות כל מלאכה שעושה בבית הישראל בשינוי כלאחר יד, יוכל הישראל ליהנות אף ממלאכות האסורות מהתורה כשנעשה הדבר לשם מצוה או במקום צער או הפסד.

המורם מכל האמור

ישראל ששכח לחבר הפלאטה או להדליק הגז בער"ש או שנפל המפסק הראשי וחושך מוחלט שורר בבית, אם יכול להביא סתם גוי ולא גוי של שבת ולהציע לו משהו חשוב וכאשר יגיע הגוי לביתו יאמר לו אבל אי אפשר להביא דבר מפני החושך, ואז יבין הגוי וידליק האור לצרכו, באופן שעיקר דעתו של הגוי לצורך עצמו, ואגב זה מותר ישראל ליהנות מהאור.

אבל אם מביא גוי של שבת לא תועיל הצעה זו דבין כך ובין כך יבוא הגוי אדעתא דישראל, אלא אם כן יציע לו דבר יוצא דופן, שגם לולא היותו גוי של שבת היה בא בעבורו.

ולעניות דעתי ההצעה המחזורת מכולם שמראש תנתן, ע"י המארגנים, הנחיה גורפת לגוי של שבת, שכל מעשיו בבית הישראל יעשה כלאחר יד, ואז אף אם יעשה דבר האסור מהתורה, מכ"מ הוי

[א] ולענ"ד דוחק גדול לומר שהסיכום של המארגן, בשם התושבים, עם הגוי שיקבל 25 על כל ביקור דינו כקציצה שהתירו חז"ל מכמה טעמים: א) הקציצה היא על יום השבת לחוד. וכאמור לעיל לא מועיל לקצוץ עם הגוי על יום השבת לחוד. ב) אין הקציצה על פעולה מסויימת אלא על ביקור. ויתכן שבביקור אחד יהיו כמה פעולות, ויתכן לומר דבאופן זה כל פעולה, מעבר לפעולה אחת, דהגוי אדעתא דישראל קעביד.

שבות דשבות וכאשר נעשה הדבר במקום מצות עונג או כבוד שבת או במקום צער או מקצת חולי – יש להתיר את הדבר.

והנה מבירור קל שערכנו נראה שכבר דשו בזה רבים ונראה לציבור הרחב כהיתר גמור להזמין גוי של שבת על כל ענין, ואפילו צורך קטן, ולכן ראוי לעשות שלט גדול התלוי על חדר הגוי (ויתכן שיש לפרסם מודעה בכל רחבי העיר בענין) שאין לפנות אל הגוי לפני שמקבלים ייעוץ הלכתי מחכם מורה הוראה מוסמך (וראוי לציין גם כתובת של חכם הגר בסמוך), שיבחן הדבר לגופו של ענין ולעתים כשיש צורך גדול יש להתיר יותר כהוראת שעה ולעתים צריך לעמוד בפרץ ולגדור גדר, הכל כפי ראות עיני החכם. וכך נוכל להחזיר קצת מכבודה של תורה, וכבודם של תלמידי חכמים וערכה של הלכה מבוררת למקומו

(שלא כל אחד יהיה חכם בעיניו), וכמו כן יחזור כבודה של שבת קודש.

ואם בכל זאת אחר כל זאת יבחר פלוני או אלמוני להשתמש בשירותיו של הגוי בלא להתייעץ עם חכם, אין אחריותו עלינו

הנלע"ד כתבתי, וצור יצילנו משגיאות ומתורתו יראנו נפלאות, ונזכה שתתקיים בנו נבואת ישעיה הנביא (ישעיה מט, כג) וְהָיוּ מְלָכִים אֲמִנִּיף וְשָׂרֵתִיהֶם מִיִּנְיַקְתִּיף, אֲפִים אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ וְעֶפְרַיִם יִלְחָכוּ.

הכותב והחותם למען תורתנו
הקדושה
פעה"ק אלעד ת"ו
ט"ז מרחשון התשע"ב
הצב"י משה שרון ס"ט

